

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 8 (Ağustos/August 2022), s. 405-415.
Geliş Tarihi-Received: 01.05.2022
Kabul Tarihi-Accepted: 12.06.2022
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1112101

Sehâbî'nin Dîvân'ında Yer Almayan Şiirleri

Sehâbî's Poems Not Included in His Diwan

Nilay KINAY CİVELEK*

Öz

Şairlerin muhtelif zamanlarda yazdıkları şiirler bazen divanlarını hazırladıktan sonra da ortaya çıkabilmektedir. Bunlar, divana dâhil olmayan şiirler olarak farklı kaynaklarda bulunabilirler. Bu şiirlerin, çoğunlukla mecmualarda bulunmakla birlikte, mecmua dışında müstakil eserlerde de yer aldığı görülür. XVI. yüzyılda yaşamış olan Sehâbî, hacimli bir esere sahip divan şairidir. Bu çalışmada Devlet Arşivleri Başkanlığından temin edilen belgelerde Sehâbî mahlasıyla yazılmış şiirlere yer verilmiştir. Toplamda on şiir tespit edilmiş, bunların altı tanesinin *Sehâbî Dîvânı*'nda bulunan şiirler ile aynı olduğu görülmüştür. Geri kalan dört şiirden iki tanesi *Dîvân*'da bulunmayan gazellerden oluşmaktadır. Diğer ikisi ise *Dîvân*'da olan fakat hem beyit hem de kelime bazında farklı olan şiirlerdir.

Sehâbî dinî-tasavvufî yönü olan bir şairdir. Hayatı hakkında çok fazla bilgi bulunmayan Sehâbî'nin medrese tahsili gördüğü şiirlerinden anlaşılmaktadır. *Sehâbî Dîvânı*'nda akıcı bir dil kullanmıştır. Şiirlerinde mana ve hayal güzelliği ön plandadır. *Dîvân*'nda bulunmayan şiirlerinin konu olduğu bu çalışmada Sehâbî'nin hayatı, edebî kişiliği hakkında konulara yer verildikten sonra tespit edilen şiirlerin transkripsiyonlu metinleri verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, Sehâbî, gazel, bilinmeyen şiirler.

Abstract

The poems written by poets at various times can sometimes emerge after they prepare their Diwans. These can be found as poems not included in the Diwan. These poems, which are generally encountered in journals, are also seen in independent places other than journals. Sehâbî, who produced his works during the 16th century, is among the poets with voluminous Diwans. This study includes the poems written under the pseudonym 'Sehâbî' on the basis of the documents obtained from the Directorate of State Archives. A total of ten poems were identified, six of which were found to be the same as the poems in Sehâbî's Diwan. Two of the remaining four poems consist of ghazals not included in the Diwan. Two of them are poems included in the Diwan but are different in terms of both couplets and words.

Sehâbî is a religious Sufi poet. There is not so much information about Sehâbî's life. It is understood from his poems that he studied in a madrasah. He used a fluent language in his Diwan. The meaning and the beauty of imagination are prominent in his poems. In this study, which discusses Sehâbî's poems not included in his Diwan, information will be given about his life and literary personality, and then the transcribed texts of his identified poems will be provided.

* Dr. Öğr. Üyesi, Hakkâri Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, Hakkâri/Türkiye, e-posta: nilaykinay@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6326-3586

Keyword: Classical Turkish literature, Sehabi, ghazal, unknown poems.

Giriş

Klasik Türk edebiyatı, XVI. yüzyılda oldukça üretken bir dönem yaşamış bir gelenektir. Önceki dönemlere göre şairler eğitimlerini yükseltmiş, ilgi alanlarını oluşturmuş ve şiir yazma konusunda bilinçlenmişlerdir. Özellikle Fars kültüründen etkilenerek oluşturulan bu gelenek içinde şairler İran coğrafyasını takip etmiş kendi oluşumlarını geliştirmişlerdir. Bu yüzyılda Osmanlı imparatorluğu padişahlarının kültür, sanat faaliyetlerine önem verdiği görülür. Padişahlar, şehzadeler, sultanlar sanatçıları sarayın çevresinde toplamışlardır. Devletin en üstündeki makam ile halk içindeki birçok grup bu yüzyıldaki edebî olgunlaşmanın birikim ve inkişafında rol almışlardır. Hem himaye gören hem de hayatını rahat sürdüren sanatçılar da eserlerine yoğunlaşmışlardır. Bu durum da daha kaliteli eserlerin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. XVI. yüzyılda neredeyse her alanda yaşanan olumlu değişim ve ihtişam sanat alanında –özellikle edebiyatta- yaşanmıştır. Bu dönemin tezkirelerinde, biyografi çalışmalarında bu üretken yansımalar görülmektedir.

Şairlerin üretkenliğini gösteren eserler divan adı altında toplanırdı. Divan tanımı için, bir şairin şiirlerini belli bir düzen içinde yazıp bir araya getirdiği tek bir eser, tanımı yapılabilir. Şairler bir divanı oluşturmak için çok fazla zaman harcarlardı. Nihayetinde şiirlerinin bir araya geldiği bir eser tertip edilmiş olurdu. Mürettep hâle getirilmiş bir divana, şairlerin sonradan yazdıkları şiirlerin de eklendiği olmuştur. “Birçok şair divanlarını, yeni yazdıklarını da ilâve etmek suretiyle hayatlarında birkaç defa tertiplemişlerdir. Bundan dolayı bu yeni tertiplerle yapılmış sonraki istinsahlarında divan eskisinden muhtevaca daha zengin hâle gelir.” (Akün, 1994, s. 397). Tertip edilmiş bir divan müstensih tarafından gözden kaçırılan şiirlerin eklenmemesi ile de oluşturulmuş olabilir. Bu durumda farklı yerlerde şaire ait şiirlere rastlamak mümkündür. Sehâbî'nin de *Divân'ı* çalışıldıktan sonra Devlet Arşivleri Başkanlığı içindeki belgelerden tespit edilen şiirlere denk gelinmiştir. Bu tarz çalışmalar Türk kültür ve edebiyatı açısından önem göstermektedir. “Divan sahibi olmayan şairlerin şiirlerini mecmualardan yararlanarak bir araya getiren araştırmacıların sayısı hiç de az değildir. Bu şairlerin yayımlanan şiirleri, şiir mecmualarından yararlanılarak ortaya konmuştur. Ayrıca araştırmacılar mecmualardan yararlanarak, divan sahibi olan ya da bazı eserleri bilinen şairlerin bilinmeyen ya da divanlarında olmayan şiirlerini de edebiyat tarihine kazandırmışlardır.” (Gökalp, 2013, s. 375).

Mecmualar ile birlikte üniversite ve yazma eserlerin kütüphaneleri ile arşiv belgeleri de şairlerin müstakil şiirlerinin bulunduğu kaynaklardır. Arşivler milletlerin tarihî dönemleri içinde yazılı belgelerini barındıran yerlerdir. Bu yüzden arşivler bir çeşit millî bilgileri depolama özelliklerine sahiptirler. “Türk arşivleri sahip olduğu belgelerin sayısı ve niteliği bakımından dünyanın en zengin arşivlerinin başında gelmektedir. Arşiv vesikaları sadece Türkiye'nin değil, geçmişte Osmanlı Devleti sınırları içinde sayıları kırkı bulan birçok ülkenin tarihini ve dünya tarihinde saklı kalmış pek çok konuyu gün ışığına çıkaracak mahiyette önem arz etmektedir.” (Baş, 2019, s. 40).

Tarafımızca araştırılan şiirler Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde (DABOA), TSMA.E fon kodlu, 372/6, 445/14, 372/15 ve 372/12, gömlek ve sıra numaralı kayıtlardan oluşmaktadır.

Sehâbî'nin Hayatı ve Edebî Kişiliği

Acem Sehâbî olarak bilinen Sehâbî, Hemedânlı bir Acem Türkü'dür. Kaynaklarda kendisi gibi şair olan kardeşi Bîdârî'nin de hayatından bahsedilmektedir (Kaplan, 2020).

Onun için Acem asıllı olduğu söylenmiştir. Kendisi gibi Acem'den gelen şairlerin Anadolu Türkçesini kullanmada yetersiz olmalarına rağmen Bîdârî, bu Türkçeye hâkim olmayı başarmış, çok güzel ve akıcı şiirler söylemiştir (Solmaz, 2005, s. 237). XVI. yüzyıl önemli şairleri arasında anılan Sehâbî'nin asıl adı *Dîvân'*ın önsözünde belirttiği gibi Hüsameddin b. Hüseyin'dir. Dönemin tezkire yazarları şairden iyi bir şekilde bahsetmektedirler. Âşık Çelebi Sehâbî için: "...şuârâ-yı 'asr u diyârun 'ârif-i heme-bîn ü vâkîf-ı hemedânıdur... ulular lisânındaki "nezele'l-esmâ mine's-semâ" dinmişdür, Sehâbî lakabı ana gökden inmişdür. Bihâr-ı tab'-ı zahârifden harâret-i mihr-i sipihr-i İlâhiyye ile semâ-i te'yîd-i Rabbâniyye su'ûd iden buhâr-ı sehâb sifâl olur, dürr ü gevher-i nâyab ile mâlâmâl olur. Ba'de dest-i ebr minvâlınden ka'r-ı deryâ-yı devât-ı şâire düşüp sadef-i zurûf-ı cürûfda tertîb bulup gavvâs-ı hâme elinden sâhil-i sûy-ı nâmede cilve-nümâ olup dest-i hakkâk-ı tab'-ı çâlâl miskab-ı şî'r ile ol dür-i mensûri lülü-i manzum gibi rişte-i tahrîre çeküp gûşvâr-ı hûr-ı 'ıyn olmağa lâyık bir 'ıkkdur ve kılâde-i la'l olur. Ayâ hâmesi ne ebr-i deryâ-bârdur ki her noktası nûkte-i dâru'n-nedîd olur. Ve muzâf-ı tab'ı nice sehârdur ki tertîb itdüği nazm yanında lülü-i meknûn kalâid-i 'ıkbân gibi bir terkîb-i ta'fir olur." (Âşık Çelebi, s. 401) cümlelerini kullanmıştır.

Sehâbî dönemin padişahı olan Kanunî ile yakın bir muhabbet içerisindeydi. Bu durum *Dîvân'*ın geneline yansımıştır. Şair hem *Dîvân'*ı hem de ikinci eseri olan *Tedbîr-i İksîr'*i padişahın arzusu üzerine kaleme almıştır. *Dîvân'*ı için bu durumu, bizzat *Dîvân'*ın dibace kısmında belirtmiştir. Dibaceden de şairin Sultan Süleyman'a yakınlığının derecesi fark edilmektedir. Ayrıca divan incelendiği zaman Sultan Süleyman'dan başka kimse için bir kasidenin olmaması bu durumu güçlendirmektedir.

Şairin *Dîvân'*ı incelendiğinde dil ve üslup konusunda akıcılık göze çarpmaktadır. Bu akıcılığın yanında kelimelerdeki ve hayallerdeki estetik güzellik de Sehâbî'nin şiirlerinde bulunmaktadır. "Şairin önce insandaki şiir ve güzelliğe karşı duyulan ilgi ve ondan alınan haz konusuna değinmek istediği görülmektedir." (Bayak, 1998, s. 19). Şairin beyitleri okunurken bir tutukluluk hâli söz konusu olmamaktadır. Berrak bir şekilde yazılan şiirlerinde güzel tasvirler yer almaktadır. *Dîvân'*da imla konusunda XVI. yüzyıl eserlerinde çok fazla rastlanmayan değişiklikler söz konusudur. "Aynı kelimenin farklı şekillerde imlâ edilmesi, vokallerin çok zaman hareke ile tespiti gibi özellikler -harekeli olmadığı hâlde- *Sehâbî Dîvânı'*nda mevcuttur." (Okuyucu, 1995, s. 179).

Şairin *Dîvân'*ında bulunmayan şiirlerinin kelime ve harf sayısı tekrarı ile *Dîvân'*da bulunan şiirlere bakıldığında edebî sanat boyutunda tekrarlar ile şiirlerini güzelleştirdiği görülmektedir. Şiirlerinde çevre, doğa, tabiat güzellikleri, özellikle İran mitolojisi unsurları, İslâmî değerler ile peygamber ve evliya menkıbeleri konularının işlendiği görülmektedir. Şairin kelimeleri, söz sanatlarını yerinde kullandığı görülür. Bu onun şiir yazmadaki becerisi, gayreti ve başarısını gösteren delillerdendir. Şiirlerinde aruz kalıplarını da olabildiğince kusursuz kullanmaya çalışmıştır. Divan edebiyatı geleneği içinde çok sık kullanılan kalıpları tercih etmesine rağmen az bilinen kalıplarla oluşturduğu şiirler de bulunmaktadır.

Eserleri

Rind bir şair olan Sehâbî'nin *Dîvân'*ından başka *Tedbîr-i İksîr* isimli bir eseri daha bulunmaktadır. "Sehâbî'nin bilinen ikinci eseri İmam Gazâlî'nin *İhyâu Ulûmiddîn* isimli Arapça eserinin bir nevi kısaltılmış şekli olan *Kimyâ-i Saâdet* isimli eserinin Farsçadan Türkçeye çevirisidir." (Bayak, 1998, s. 31). "*Kimyâ-yı Saâdet* gibi bir eserin çeviri için pâdişâh tarafından ona havâlesi herhalde Sehâbî'nin mezheb ve tarikat cihetinden makul inançlara sahip olduğuna delâlet eder." (Okuyucu, 1995, s. 175). Bu cümleden de anlaşılacağına göre Sehâbî'nin dil konusunda mahir bir kişi olduğu görülmektedir. *Kimyâ-yı Saadet* adlı eserin tercümesinin bu şaire verilmesi, onun bu konudaki ilmî bilgisine güvenildiğini gösterir.

Sehâbî'nin *Dîvân*'ında bulunmayan gazelleri şu şekildedir:

1. Gazel¹

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

1. beyit

Dil diler faqr u fenâ gūşesi miskîni ola
Hâk-i ğam seng-i belâ bister ü bālîni ola

2. beyit

Terk-i cān itse n'ola bir kişi Ferhād gibi
Ki anuñ sencileyin dilber-i şîrîni ola

3. beyit

Vire mi hâk-i rehūn zerresini dünyāya
Her kimūn iki gözüm çeşm-i cihān-bîni ola

4. beyit

Var mı dil mürġina imkân-ı halās andan kim
Elde zülfūn gibi anuñ iki şāhîni ola

5. beyit

İtme zinhār Sehâbî taleb-i resm-i vefā
eylemedük
Bir güzelden ki cefā şivesi āyîni ola (G. 22)

2. Gazel²

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

1. beyit

Şaydı öz bendelerinden bugün ol şāh beni
Şanuram 'āleme şāh eyledi Allāh beni

2. beyit

1. beyit

Dil diler faqr u fenâ gūşesi miskîni ola
Hâk-i ğam seng-i belâ bister ü bālîni ola

2. beyit

İstemez 'ākîl olan resm-i vefāyı her giz
Bir güzelden ki cefā şivesi āyîni ola

3. beyit

Terk-i cān itse n'ola şol kişi Ferhād gibi
Ki anuñ sencileyin dilber-i şîrîni ola

4. beyit

Viremez izin tozunūn zerresini dünyāya
Her kimūn iki gözüm çeşm-i cihān-bîni ola

5. beyit

Çor mı bir murġ-ı dili diyende şayd
Elde zülfūn tek anuñ kim iki şāhîni ola

6. beyit

Ġamdan āzād olurdu dil eger dildāruñ
Beste-yi bend-i ham-ı turra-yı müşġîni ola

7. beyit

Çabrūn üstünde Sehâbî bite sünbül ölicecek
Ger başında heves-i kākül-i müşġîni ola

1. beyit

Şaydı öz bendelerinden bugün ol māh beni
Şanuram 'āleme şāh eyledi Allāh beni

2. beyit

¹ Çalışmadaki 1. ve 2. gazel, *Sehâbî Dîvânı*'nda bulunan fakat nüans farkları içeren gazellerdir. *Dîvân*'daki 22. gazelde yer alan mahlas beyti arşiv belgesinde bulunan gazeldeki beyit ile farklılık göstermektedir.

² Divandaki 384. gazelde yer alan mahlas beyti, arşiv belgesinde bulunan gazeldeki beyit ile farklılık göstermektedir.

İhtifâ genci idi zerre-veş ârâm-gehüm
Eyledi gün gibi ‘ âlemde ‘ ıyân âh beni

3. beyit

İçmeden şerbet-i cân-bağş-ı visâlûñ cânâ
Çorqaram hecr helâk eyleye nâ-gâh beni

4. beyit

Ža‘ fdan varımazın kûyına yârûñ ey eşk
Sen revân ol kerem it al bile hem-râh beni

5. beyit

Perde-i ğaybda her râz ki mestûr olsa
Dâmen-i yâr Şehâbî ider âgâh beni

‘ Adem-âbâdda bir zerre idüm nâ-peydâ
Eyledi gün gibi ‘ âlemde ‘ ıyân beni

3. beyit

İçmedin şerbet-i cân-bağş-ı vişâlûñ cânâ
Çorqarım hicr-i helâkuñ eyleye nâgâh beni

4. beyit

Ža‘ fdan varımazam kûyuna ey seyl-i sirişk
Pes revân ol kerem it al bile hem-râh beni

5. beyit

Ey Şehâbî keremi pîr-i muğândan umaram
Sırr-ı ‘ irfândan ide vâkıf u âgâh beni

Dîvân’da Bulunmayan Gazel (1)

mef‘ ulü mefâ‘ ilü mefâ‘ ilü fe‘ ulün

1. Başdan qadem idüp qapuña ‘ âzim idi dil
Araya gelüp seyl-i sirişk olmasa hâ’ il
2. Vuşlatda saña ‘ arz u tazallüm qatı düşvâr
Fırqatde baña şabr u taħammül qatı müşkil
3. Güftâr ile ben mürdesini dirgüre dirdüm
Derdâ ki Mesîhâ nefesüm olmadı qâ’ il
4. Ey pîr-i ğamîde-qad ile pîr-i muğâna
Dal ol baña ed-dallü ‘ ale’ l-ħayru kefâ’ il
5. Bulmağa ziyâ şâm-ı ğamım yaqdı **Şehâbî**
Eflâkde encüm gice yüz yirde meşâ’ il

Divanda Bulunmayan Gazel (2)

fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün

1. Cânı la‘ lüñden yaratdı Ğâlîk-ı cân âferîn
Ğâlîk-ı cân âferîne şad hezârân âferîn
2. Ravza-yı cennetde Rıdvân görse anı ğüsnuñi
Cân ile dilden saña eylerdi her ân âferîn
3. Gül yüzlü vaşf itdi bülbüller zebân-ı ğâlile
Ağız açup ğoncalar didi hezârân âferîn

4. Ey mülk-i manzar seni her gâh vaşf itsem baña
Sidreden Rûhu'l-emîn eyler firāvân âferîn
5. Görse ey 'İsî-nefes Hârût ğamzeñ sihrini
Her dem iderdi aña Musî-i 'İmrân âferîn
6. Gevher-i nazmum **Sehâbî** sem'-i şâha iricek
Umarın kim eyleye şâh-ı sühândân âferîn
7. Saltanat âyinine irmez hâlel ger eylese
Kavline bir mür-ı miskiniñ Süleymân âferîn

Kayıt altına alınan gazeller incelendiğinde Sehâbî'nin şiirlerinin edebî yönüyle, dil ve üslup açısından *Dîvân*'daki şiirleriyle aynılık gösterdiği görülmektedir. Kullanılan mazmun ve terkipler, konu ve redif benzerlikleri, rindâne eda ile söyleyiş benzerliği bu şiirlerin Sehâbî'ye ait olduğu kanısını güçlendirmektedir. Ayrıca şiirlerde mahlas kullanılmış olması bu kanıya destek olmaktadır.

Sonuç

XVI. yüzyıl Osmanlı'nın birçok alanda olduğu gibi edebî alanda da zirvede olduğu bir dönemdir. "Her taşın altından şair çıkabildiği" bu yüzyılda şair Sehâbî de yetişmiştir. Hacimli bir divan oluşturacak kadar çok şiiri olan Sehâbî'nin, *Dîvân*'ında olmayan bazı şiirleri tespit edilmiştir. Bu şiirlere edebiyat tarihi açısından önemli yer teşkil eden arşiv kaynaklarında bulunmuştur. Bu kaynakta Sehâbî'nin iki tane divanında yer almayan gazeli ve iki tane de beyit ve kelime farklılıkları içeren gazeli bulunmaktadır.

Geleneksel kalıplar içinde yazdığı gazelleri divanında bulunan diğer şiirleri ile hem dil hem üslup açısından benzerlik göstermektedir. Rind bir söyleyiş tarzı ile yazdıklarında kimseye muhtaçlığının olmadığı görülmektedir. Telmih sanatı ile Peygamber kıssalarını yazmıştır. Edebî sanatlardan telmih ile birlikte teşbihi de çok kullanmıştır. Hz. İsa, Hz. Musa, Hz. Süleyman divanda bulunmayan gazellerde de kullanılan mazmunlar olarak karşımıza çıkmıştır.

Arşiv ve kütüphane kayıtları ile mecmualar incelendikçe şairlere ait divan/divançelerinde yer almayan, bilinmeyen şiirlere denk gelinecektir. Bu şiirlerin tespiti de özellikle ilgili şairlerin divanlarının tamamlanması açısından yardımcı olmaktadır.

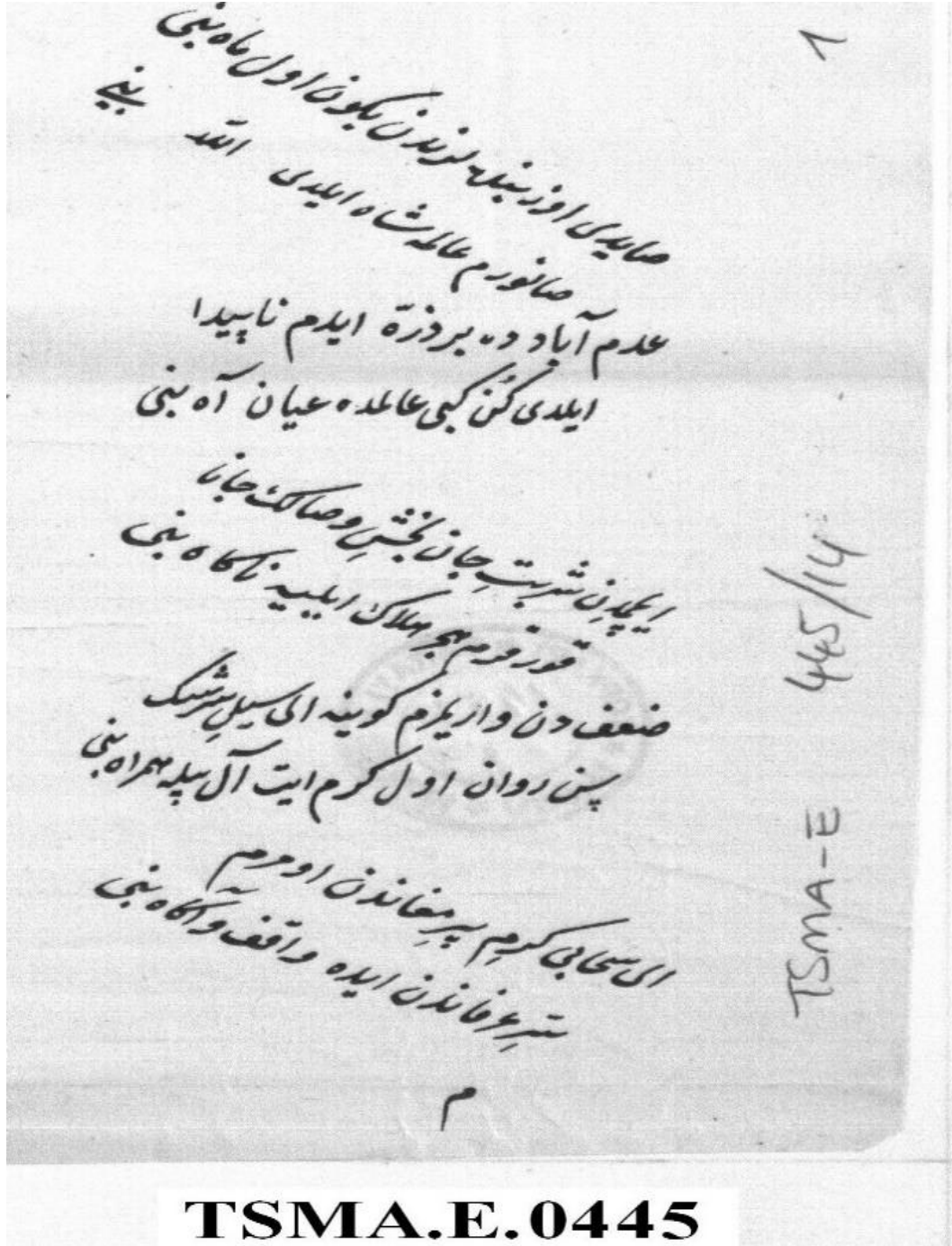
Kaynakça

- Akün, Ö. F. (1994). Divan Edebiyatı. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 9, s. 389-427). İstanbul: TDV Yayınları.
- Âşık Çelebi, *Meşâirü'ş-şuara*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri 772, vr. 401.
- Baş, İ. (2019). Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Arşivlerin Oluşumu ve Türk Arşivlerinde Araştırma Hizmetleri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 64, 39-68.
- Bayak, C. (1998). *Sehâbî Dîvânı ve Konu İndeksi*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

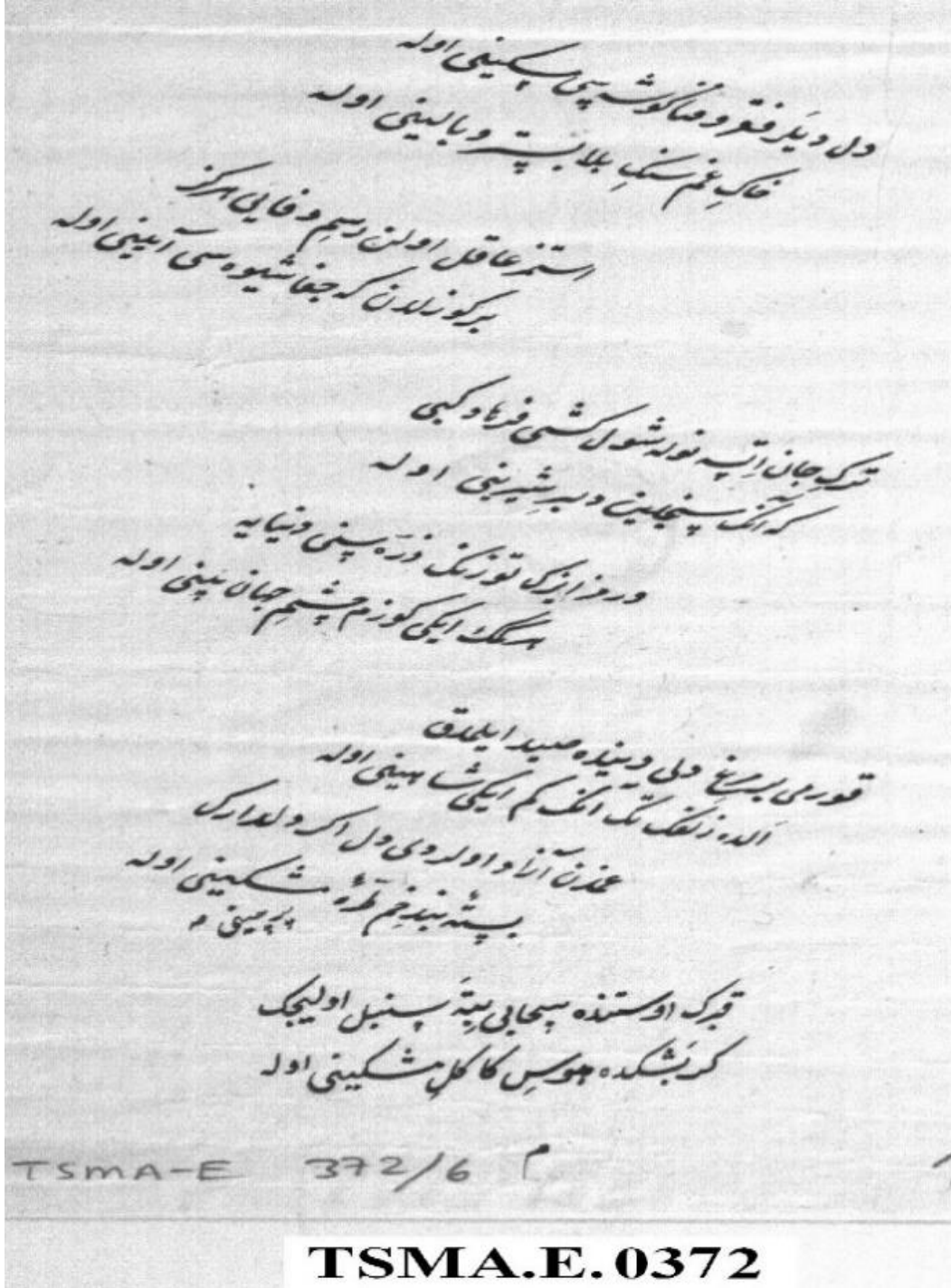
- Gökalp, H. (2013). Seyyid Vehbî'nin Divanında Yer Almayan Bir Kasidesi. *Turkish Studies-International Periodical For the languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(1), 299-314.
- Kaplan, Y. (2020). Bîdârî, Sarraf Bîdârî Efendi. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/bidari-sarraf-bidari-efendi>, [Erişim tarihi: 03.06.2022].
- Okuyucu, C. (1995). Sehabi ve Divanı. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, 163-198.
- Solmaz, S. (2005). *Ahdî, Gülşen-i Şu'arâ (İnceleme-Metin)*. Ankara: AKM Yayınları.

Ekler

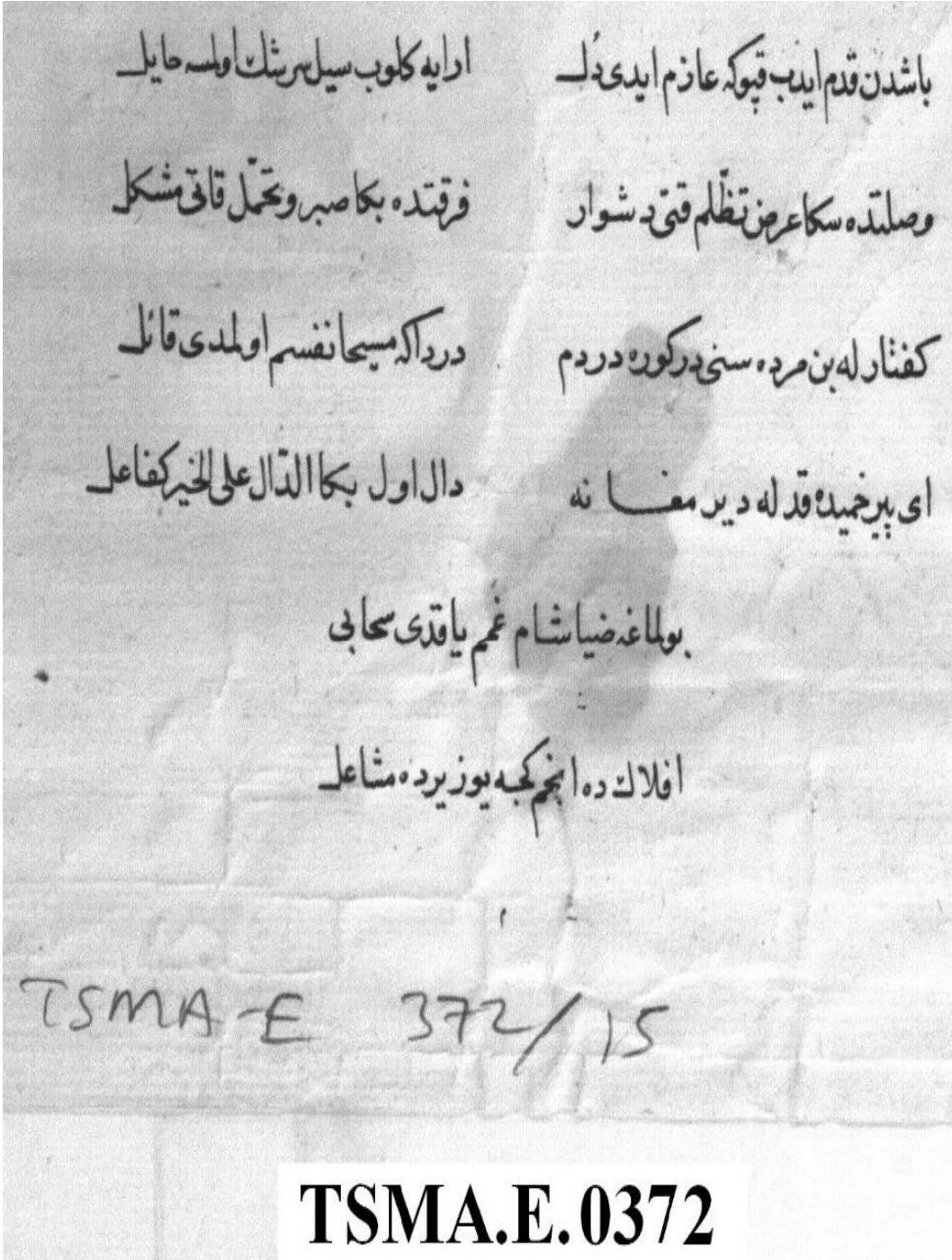
Gazel 384

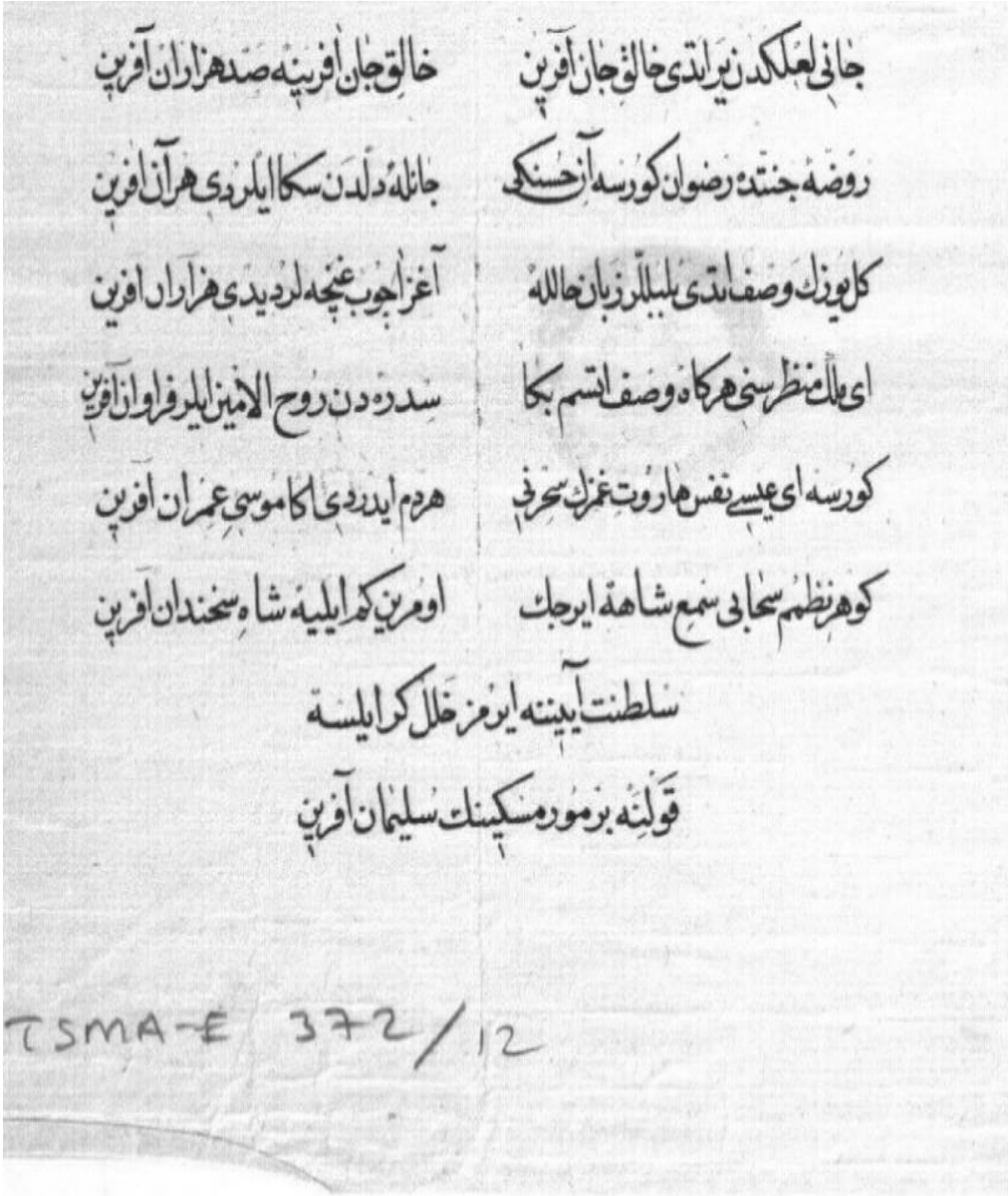
Gazel 22

Divanda Bulunmayan Gazel (1)

Divanda Bulunmayan Gazel (2)

TSMA.E.0372